

Metelko

v

slovenskem slovstvu.

Bogoslovne učence svoje na liceji je ogovarjal Metelko v začetku šolskega leta tudi po nemški; po slovenski se glasi nekako po prvi osnovi ogovor njegov — morebiti še od l. 1817 — takole:

Prespoštovani prijatli in predragi učenci moji!

Kar med vsemi živimi stvarmi na zemlji človeku daje posebno vrednost in prednost, to je um; kajti le po umu, ali prav za prav po pravi rabi njegovi more človek dospeti do tiste popolnosti in blažnosti, katero mu je odločil premodri stvarnik njegov. Dokler je pa um človeški navezan na naše telo, dotlej se razvijati in v načelih svojih vterjevati more le po jeziku. Čim bolj si toraj človek lika in vredeje jezik, tim terdnejši in čistejši so njegovi zaumki ali pojmi, in nasproti čim ubožniši in manj olikan je njegov jezik, tim bolj nejasni in zmedeni so tudi zapopadki in je vse mišljenje njegovo. Po jezikovi oliki se ravna tedaj umska in нравska omika človekova. Hočemo toraj svojim rojakom pripomoči k boljši umski in нравski omiki, pričeti moramo z olikovanjem njihovega jezika.

Vsem prihodnjim rodovom storimo veliko dobroto, ako si ohraniti, olikati in povzdigniti prizadévamo ljudski jezik, vzlasti tako jedernati, blagoglasni in umétno stvarjeni jezik, kakoršen je slovanski. Zgodovina vseh stoletij in tudi lastna skušnja nam kaže, da narodu, kteremu propade jezik, za vse naslednje čase ohromí tudi duh ali miselstvo. In to ne veljá samo o prav priprostih ljudeh, temuč neolika ljudskega jezika zadeva jako tudi više in olikane stanove; kajti tudi učenemu se vzbujá duh po prvi strežnici njegovi. Svoje perve in poglavitne pojme o vnanjih rečeh ali predmetih dobiva v jeziku, ki mu jih dati ne morejo v nobenem tujem; le-ti se mu v dušo vsadijo po izrazih, po kterih jih je slišal vpervič, in na le-té se po rabi v vsakdanjem življenji vedno bolj naraščájo. Izrazi čistih pojmov v domačem jeziku morajo toraj za domačina imeti veliko več jasnosti, vzbujati mu veliko bolj določne, natančne, žive in prilične zapopadke, kot izreki v tujem jeziku. Kolikanj mora tedaj vse miselstvo zgubiti jasnosti in živosti, moči in priličnosti, kadar se obleče v tuj jezik, ni težko razsoditi.

Misli ali pojmi se le v olikanem jeziku dajo jasno in določno zaznamnjati. Toraj terdijo neki novejši modroslovci in sicer ne brez vzroka, da se celó otrokom nekteri prav tenki modroslovni razumki dajo zlahkoma dopovedati, ako bi se z njimi nikoli drugače ne govorilo kot v jeziku po modroslovni določbi doveršenem. Bodi si že kakor koli, tega

nam vsaj nihče odrékal ne bo, da ljudstvo more le po olikanem jeziku pustiti svojo sužnjivost in gerde predsodke ter napredovati v omiki. Kdo ne vé iz zgodovine, da so gerški pa latinski jezikoslovci, pesniki in zgodopisci omikovaje svoj jezik neznansko omikovali tudi ljudske nrave in vso ljudsko lastnijo? Enak zgled se nam kaže pri vseh drugih narodih.

Ako premislimo to reč nekoliko bolj na tanko, vidimo, da ne le prosto ljudstvo, tudi mi sami, ki smo svojo oliko prejeli v tujem jeziku, iz učenja maternega jezika svojega dobivamo mnogotere koristi.

Da ne govorim o tem, kako velik je slovanski narod, ki v tem previšuje vse druge znane ljudstva na zemlji, — šetje se jih že do 80 milijonov; da ne omenjam, da si mnogotere narečja v nobenem jeziku niso tako podobne kakor v slovanskem, da toraj človek, ki se je dobro naučil enega slovanskega narečja, vse druge za potrebo uméti in z njimi po svetu najdalje priti more: brez vsega tega ima jezik slovanski kakor gerški sam v sebi mnoge tenčine, ktere človeku um bistrijo ter mu čudovito prižigajo prav nove misli in zapopadke. O tem se prepričamo posebno pri glagolih. Iz tega vzroka se mnogi razumniki na Nemškem učijo jezika slovanskega. (Tako se je pruski poslanec baron Humbold, sedaj na Britanskem, tedaj na Dunaju, v slovansčini podučevati dal Kopitarju.) S tim bolj se smemo mi rojeni Slovani po učenji svojega maternega jezika nadjati dotičnih koristi. Ljudje se ponašajo s tim, da znajo mnogotere jezike. Iskreno se učijo jezikov prav daljnih ljudstev, v katerih govoriti jim je le redko prilika; zakaj ne bi se dobro naučili jezika domačega, kateri jim je potreben vsaki dan. Dan danes vsaj ne zasluži noben Slovan imena učenjak, kateri je v svojem maternem jeziku nevednjak!

Cesar Karl IV. je že spoznal, da je temeljito znanje slovanskega jezika kaj potrebno vsem tistim, ki imajo opraviti s katerim koli plemenom slovanskim; toraj je v svojem zlatem razpisu koj ukazal, naj se sinovi, dediči in nasledniki volilnih knezov vsi od sedmega do štirinajstega leta učijo jezika slovanskega, da ga razumejo ter znajo govoriti, ker je ne le koristen, temuč jako potreben.

Da je tudi vam, predragi prijatli moji! ne le koristen, temuč zeló potreben, kdo bi pač dvomil o tem, sej bode vaš vradni ali službeni jezik. Odmenjeni ste ljudstvu biti kedaj predstojniki in učeniki ali po besedah Zveličarjevih: „svetu luč in zemlji sol“. Po vas se bo ravnala vsa olika v občinah vam izročeni. Sodite toraj sami, kako vam bode pravo znanje deželnega jezika pomenljivo ter neogibno potrebno. Kdor koli tedaj želí z dobrim vspehom spolnovati dolžnosti svojega stanú, gotovo si bo prizadeval, da si prilastí k temu potrebnih pomočkov. Da se ljudstvo prav olika in se mu vcepijo čisti pojmi o Bogu in o verozakonu, k temu neogibno potrebno je pravo znanje ljudskega jezika. Kako ko-

ristno in potrebno je to znanje, o tem se bote prepričali najbolj, kadar vam bo treba govoriti slovenski. Še preden doveršite svoje šolske nauke, vam bodo poglobitve reči in pravila, kar si jih bote sedaj prisvojili iz maternega jezika, dobro koristile, ker bi sicer v pastirstvu, posebno v djanjskih vajah, nahajali velike težave. Po splošnjem priznavanju in po moji lastni skušnji je pa zlasti težko, očitno govoriti ljudem v jeziku, ki ga zna kdo nekoliko po verhu, le po sluhu. Vsem tém težavam pridete v okom, ako se pridno učite svojega domačega jezika, in pripravite se tako v stan, da bote tim več koristili domovini naši.

Naj čistejše govorijo naš jezik hribovci, ki so z némci in tujci najmenj v dotiki. Pri njih se nahajajo še prav dobre slovanske besede in prislovice, ktere se v naših bukvah in pri meščanih popolnoma pogrešajo.

Da se kdo na tanko nauči kakega živega jezika, se mu je učiti ne le iz dobrih bukev, temuč tudi iz ljudske govorice. Nihče naj ne méni, da je v ljudski govorici vse grobo; nahaja se v njej obljubim marsikaj nježnega. Samo po sebi pa se razumé, da ga nikjer ni kraja, kjer bi se med ljudstvom popolnoma čist bil ohranil jezik slovanski. Povsod je več ali manj tujk v njem; da toraj človek to, kar je res slovansko, ločiti zna od tujega, mora poprej dobro preučiti se pravil slovniških, posebej iz skladnje.

Ker se bomo učili po slovnici Kopitarjevi, ktero naj si vsakteri omisli, nam bo tedaj nepotrebno vsaj nekoliko pisarjenje. Dasiravno se ta slovnica jako priporoča s pravo razlago sostave slovenskega jezika, vendar je pomanjkljiva, in na nekterih mestih enostranska in ne povsod resnična. Kar je pomanjkljivega in nepravilnega, vam bom pojasnil z nekterimi dostavki in zgledi, ali po potrebi pozneje tudi marsikaj narekoval, da si zapišete.

Ker ste domá iz raznih krajev, vaših lastnih opomb, ki jih bode kdo povedal po svojem krajevnem narečji, ne bom nikakor zamétal, marveč rad sprejemal, če bodo vterjene. Iz svojega domačega govorjenja bote lahko povedali marsiktere besede in izreke, ki doslej niso še naznanjeni. „Non sunt contemnenda quasi parva, sine quibus magna constare non possunt“, pravi slaven pisatelj. Vsaka dobra reč ima v začetku težave, in le polagoma ter po mnogi vzajemni pomoči dospé do popolnosti.

Sicer si bom, kar se bo dalo, prizadeval zljajševati vam nauk in zmanjševati vam trud, kolikor se smé v tako imenitni reči, in svést sem si, da jo bo lahko dobro opravil vsakteri v tem nauku.